

DISSERTATIONES

A DELIKTUÁLIS FELELŐSSÉG HATÁRAI*

BORONKAY MIKLÓS
ügyvédjelölt

I. Problémafelvetés

A deliktuális jog célja, hogy a szerződésen kívül okozott károkért – amennyiben a felelősség feltételei fennállnak – a károsultnak lehetőleg teljes kártérítést biztosítson. Amennyiben az egyik legalapvetőbb felelősségi feltétel, az okozati összefüggés legtágabb értelmét, a *conditio sine qua non*-t vesszük alapul, akkor a károkozót felelőssé kell tennünk minden olyan kárért, amely az ő magatartása nélkül nem következett volna be. Könnyen belátható, hogy az így értelmezett, *valóban* teljes kártérítés az okozati összefüggés térben és időben végtelen kiterjedése folytán a legkevésbé sem kívánatos: Marton szavaival „a legridegebb, leglélektelenebb *Erfolghaftung*”,¹ Eörsi szavaival „*summus ius, summa iniuria*”.² Egyöntetűség uralkodik a magyar és külföldi jogirodalomban, sőt a joggyakorlatban is, hogy a felelősségnek valamilyen határt szabni kell. Ez hogyan történjék meg – ez egyike az elmélet által legtöbbet vitatott kérdéseknek. Különösen a magyar magánjogra nagy hatást gyakorló német és osztrák jogirodalomban öltött a sokszor rendkívül elvont vita olyan méreteket, hogy a témának mára már könyvtárnyi irodalma van. Az utóbbi időben a jogösszehasonlítás is érdeklődési körébe vonta a kérdést: Honoré önálló monográfiát szentelt a témának,³ von Bar pedig szintén példás részletességgel mutatja be a kérdéskört deliktuális jogi tablójában.⁴

* A XXVIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia 2007. április 24–26. között Balatonfüreden megrendezett Állam- és Jogtudományi Szekcióján a Polgári anyagi jogi I. tagozatban 2. helyezést elért dolgozat rövidített, átdolgozott változata. Az eredeti dolgozat címe *Az okozati összefüggés az osztrák és a magyar kártérítési jogban*, konzulense Dr. Lábady Tamás volt.

¹ MARTON GÉZA: Kártérítési kötelek jogellenes magatartásból. In SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar Magánjog IV. – Kötelmi jog különös része*. Budapest: Grill, 1942, 883.

² EÖRSI GYULA: A közvetett károk határai. In NÉMETH JÁNOS – VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulójára*. Budapest, 1985, 59.

³ A. M. HONORÉ: Causation and Remoteness of Damage. In *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol. XI, Ch. 7. The Hague: M. Nijhoff, 1971.

⁴ CHRISTIAN VON BAR: *Gemeineuropäisches Deliktsrecht II*. München: C.H. Beck, 1999, 433–504. („Kausalität oder Zurechnung”).

A téma kutatását Magyarországon több szempont is indokolhatja. Először is a vonatkozó magyar jogirodalom a külföldivel összehasonlítva meglehetősen szerénynek mondható, és sajnos a bírói gyakorlat sem tekinthető bőségesnek vagy egységesnek. Másrészt a készülő új Polgári Törvénykönyv koncepciója, sőt immáron normaszöveg-tervezete is foglalkozik a felelősség határainak megvonásával, a kodifikációt pedig – e tekintetben is – élénk jogirodalmi vita kíséri. Jelen dolgozat célja, hogy a deliktuális felelősség határai megvonásának különböző módszereit bemutassa (II. rész), a hazai szakirodalmat és joggyakorlatot összegezze (III. rész), a felelősségkorlátozás helyesnek vélt módszerét bemutassa (IV–V. rész), végül pedig az új Ptk. számára a jelenlegitől eltérő megoldást javasoljon (VII. rész).

II. A deliktuális felelősség korlátozásának módszerei

Ha a deliktuális felelősség korlátozását *in abstracto*, jogösszehasonlító módszerrel vizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy az egyes jogrendszerek sokszor azonos dogmatikai fogalmakkal operálva tesznek eleget ennek a feladatnak. Ilyen felelősségkorlátozó módszerek a következők:⁵ 1) az okkiválasztó elméletek 2) az előreláthatóság, 3) a normális következmények tana, 4) a *remoteness of damage*, 5) a szerves kapcsolat fogalma, 6) a károsult kockázati körének elve, 7) a károkozó védelme (méltányosságból) 8) a normacél-elmélet, 9) a közvetett károk kizárása és végül 10) az okozati lánc megszakadása.⁶

1. Okkiválasztó elméletek

Az okkiválasztó elméletek a német pandektatudomány szülöttjei.⁷ Létrejövetelüket a pandektajognak az a hiányossága indokolta, miszerint a kártérítést a károkozó jogellenes és vétkes magatartása alapozza meg, ám ha ez a feltétel teljesült, akkor a károkozó cselekménye valamennyi – akár közeli, akár teljesen távoli – következményeiért egyaránt felelt.⁸ Az okkiválasztó elméletek – elsősorban az adekvát kauzalitás – éppen azt a célt szolgálták, hogy az előreláthatatlan, távoli, atipikus következményekért

⁵ A felelősségkorlátozás legteljesebb katalógusát a magyar jogirodalomban lásd EÖRSI (1985) i. m. 61–65. Eörsi felsorolása nem teljes, ezért indokoltnak látszott kiegészíteni a normacél elmélettel és az okozati lánc megszakadásával. Érdekeség, hogy a későbbi szakirodalom egyáltalán nem hivatkozik Eörsinek erre a kitűnő tanulmányára.

⁶ Az elméletek részletes bemutatását lásd Honorénál (HONORÉ i. m. 33–66.), aki csoportosításukra is vállalkozik: I. *Szükségesség-elméletek* [(1) ekvivalencia elmélet (2) szükséges feltételek tana] II. *Magyarázó elméletek* [(1) a hatásos ok tana (2) a közvetlen következmény elmélete (3) az azonnali következmény elmélete (4) a közeli ok tana (5) az okozati lánc megszakadása] III. *Valószínűségi elméletek* [(1) adekvát kauzalitás (2) előreláthatóság (3) kockázati elmélet] IV. *Jogpolitikai elméletek* [(1) a jogszabály védelmi köre (2) relevancia elmélet] V. *Méltányosság*. Mint látni fogjuk, az elméletek ilyen részletességű és mélységű elemzésére nincs szükség a téma tárgyalásakor, ha a helyes megoldásra törekszünk.

⁷ H. L. A. HART – A. M. HONORÉ: *Causation in the Law*. Oxford: Clarendon, 1967, 381.

⁸ MARTON GÉZA: *A polgári jogi felelősség*. Budapest: Triorg, 1993, 124–125. Ez a *versanti in re illicita imputantur omnia quae sequuntur ex delicto*, eredetileg kánonjogi elve. (Uo. 67.)

való felelősséget kizárják,⁹ mondván, hogy az adekvát okozati összefüggés hiányzik. Az elvnek számtalan (szerzőnként különböző) megfogalmazása ismeretes, az alábbiakban ezeket tekintem át vázlatosan.¹⁰

a) Individualizáló elméletek

Az individualizáló elméletek¹¹ abból indulnak ki, hogy az okok nem egyenértékűek, hanem van egy „igazi” ok, ami a konkrét esetben a meghatározó volt. Így kizárható minden más, távoli, irreleváns ok, csak ennek a meghatározó oknak a hordozója felel. Szerzőtől függően ez lehet a *leghatékonyabb*, a *döntő*, a *dolgok rendes folyását megváltoztató* feltétel. Az individualizáló elméletek nagy előnye, hogy meglehetősen összezsengenek a hétköznapi oksági szóhasználattal: egy eredmény számtalan feltétele közül kiemelnek egyet (a leglényegesebbet), és azt nevezik el „az ok”-nak.

b) Generalizáló elméletek

A generalizáló elméletek¹² alap gondolata az, hogy a feltételek közül úgy választják ki a (jogilag releváns) okot, hogy eközben valamely általános törvényszerűségekre hivatkoznak.¹³ Ez az általános törvényszerűség általában a valószínűség,¹⁴ vagy a dolgok rendes lefolyása: „[...] a generalizáló elméletek [...] az általános tapasztalatból indulnak ki és azt vizsgálják, hogy általában minő okoknak minő következményei szoktak lenni. A konkrét eset lefolyását [...] össze kell hasonlítani az általános tapasztalattal és egy cselekménynek csak olyan következményeit lehet a felelősség megállapításában alapul venni, amely összhangban áll a dolgok rendszerinti lefolyásával.”¹⁵ A legfontosabb – és a mai napig használt – ilyen elmélet az adekvát kauzalitás tana (más néven adekvancia-elmélet, *Adäquanztheorie*). Az elmélet megalapozója *von Kries*, aki a valószínűség matematikai fogalmát emelte át a jogba. Ennek megfelelően adekvát ok az a *sine qua non* feltétel, amely az eredmény bekövetkezésének *valószínűségét jelentős mértékben emeli*. Egyik legtalálhatóbb – és legtöbbet idézett – meghatározását *Traegernek* köszönhetjük: „Az okozati összefüggés akkor adekvát, ha a károkozó körülmény a bekövetkezett eredményfajta objektív lehetőségét általánosságban nem csekély mértékben növeli.”¹⁶

⁹ PETER APATHY – ANDREAS RIEDLER: *Bürgerliches Recht III. (Schuldrecht besonderer Teil)*. Wien: Springer, 2000, 115.

¹⁰ Az okkiválasztó elméletek részletes áttekintését lásd KAUSER LIPÓT: *A kártevés okozatosságáról*. Budapest: Magyar Jogászegylet, 1939, 35–67, BALÁS P. ELEMÉR: *Az okozatosság büntetőjogi problematikája*. Budapest: MTA, 1936, 48–110.

¹¹ HART – HONORÉ i. m. 386–391.

¹² Uo. 411–441.

¹³ NIZSALOVSKY ENDRE: *Kötelmi jog I. Általános tanok*. Budapest: Mefesz Jogász Kör, 1949, 243.

¹⁴ A valószínűség az okság modern filozófiai irodalmának is egyik gyakori témája, ld. HART – HONORÉ i. m. 385.

¹⁵ NIZSALOVSKY i. m. 243–244.

¹⁶ LUDWIG VON TRAEGER: *Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht*. Marburg: Elwert, 1904, 159.

2. Előreláthatóság

A kártérítésnek az előrelátható károkra való korlátozása az angol *common law*-ból ered,¹⁷ és azóta egyre szélesebb körben terjedt el.¹⁸ Az ésszerű előreláthatóság szempontja – burkoltan vagy nyíltan – szinte minden jogrend felelősségkorlátozásának szerves része,¹⁹ és a releváns nemzetközi jogegységesítés során is nagy szerepet játszik.²⁰ Mint látni fogjuk, az új Ptk. tervezete is e módszert kívánja bevezetni a felelősségkorlátozás általános módszereként.

3. Normális következmények

Nem nehéz belátni, hogy a kártérítés korlátozásának mennyire kézenfekvő módja, ha egyszerűen azt mondjuk: a normális károkat kell megtéríteni, az abnormalis, atipikus, rendkívüli, az általános élettapasztalat szerint teljesen valószínűtlen és váratlan károkat nem. Szerte Európában ez a szempont is érvényre jut a felelősség határainak megállapításakor.²¹

4. Remoteness of damage

A gyakorlatias *common law* annak nevezi a túl távoli kárt, ami: túl távoli kárnak (*too remote damage*). Megtéríthetőnek pedig csak a közeli károk minősülnek. Némileg leegyszerűsítve azt lehet mondani, ez az elv a német jogkörben elterjedt adekvát kauzalitás angol megfelelője.²² Mindenesetre igaz, hogy ez a fogalom talán az összes közül is a legrugalmasabb, éppen ezért szinte bármilyen ítélet megindoklására alkalmas, a döntés meghozatalában viszont ennek megfelelően csak igen kevés segítséget tud nyújtani.²³ A *remoteness of damage* vizsgálatokor ugyanis – akárcsak a többi szempont esetében – valójában a *policy*-k (jogpolitikai szempontok) harca folyik.²⁴

5. Szerves kapcsolat

A „szerves kapcsolat” Eörsi felelősségi elméletének egyik oszlopa:²⁵ megközelítése szerint ahhoz, hogy a károkozási folyamatba bekapcsolódó harmadik személy károkozása még az első károkozó terhére essen, szükséges, hogy szerves kapcsolat álljon fenn, és hogy a közös károkozás bekövetkezése elvileg (nem konkrétan) előre lát-

¹⁷ KONRAD ZWIEGERT – HEIN KÖTZ: *Introduction to Comparative law*. Oxford: Clarendon, 1998, 612, HART – HONORÉ i. m. 92. A *leading case* az előreláthatóságra vonatkozóan a *Hadley v. Baxendale* (1854).

¹⁸ EÖRSI (1985) i. m. 61–62.

¹⁹ Mint burkolt kritérium ld. VON BAR i. m. 477–480, mint kodifikált szempont ld. pl. Code Civil 1150. cikk.

²⁰ Bécsi Vételi Egyezmény 74. cikk, Unidroit Alapelvek 7.4.4. cikk stb.

²¹ A magyar bírói gyakorlatból ld. a LB P. 86. 400/1963. sz. ügyet (idézi EÖRSI (1985) i. m. 62.).

²² ZWIEGERT – KÖTZ (1998) i. m. 610.

²³ Vö. EÖRSI (1985) i. m. 63.

²⁴ Andrews bírő megállapítását idézi ZWIEGERT – KÖTZ (1998) i. m. 610.

²⁵ Lásd részletesebben alább, a III.2.1. pont alatt.

ható legyen.²⁶ Mindazonáltal e módszer tekintetében a többihez hasonló nemzetközi elterjedtségről nem lehet beszélni.

6. A károsult kockázati köre

Vannak esetek, amikor az általános élettapasztalat szerint úgy látszik: egy adott kár együtt jár az élet rendes kockázatával. Ezeket a károkat a károsult maga tartozik viselni, a károkozó csak azokért a károkért felel, amelyek az ő kockázati körébe (illetve az általa a károkozással közvetlenül létrehozott rizikó körébe) esnek. Ezt a szempontot juttatja érvényre például a német bírói gyakorlat.²⁷

7. A károkozó védelme (méltányosság)

A kártérítés mérséklésének nemcsak azért van létjogosultsága, mert a prevenció-elv a túl távoli károk esetében már nem tud érvényesülni, hanem azért is, hogy károkozót a kártérítés ne tegye tönkre.²⁸ A modern közlekedési és ipari viszonyok közepette ugyanis elhanyagolható fokú vétkesség (*culpa levissima*) mellett is tetemes kár keletkezhet. Ezt a szempontot juttatja érvényre a Ptk. 339. § (2) bekezdése is (igaz, csak a deliktuális felelősség körében), amelynek lehetőségével a bírói gyakorlat azonban alig-alig élt.²⁹

8. A normacél-elmélet

Azokban a jogrendszerekben, amelyek nem ismerik el a károkozás általános tilalmát, hanem konkrét jogi norma megsértését kívánják meg a jogellenességhez (pl. az osztrák jog),³⁰ megjelenik az a törekvés, hogy a kártérítés mértékét a megszegett norma által védeni kívánt körre korlátozzák. Ezért nem csak a jogellenesség (*Rechtswidrigkeit*), hanem a jogellenességi összefüggés (*Rechtswidrigkeitszusammenhang*) is előfeltétele a kártérítésnek.³¹ Tehát csak azokért a jogellenes magatartással okozott károkért felel a károkozó, amelyeket a megszegett norma meg akart akadályozni. A norma célja (*Schutzzweck*,

²⁶ EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961. 457; EÖRSI GYULA: A kártérítés általános szabályai. In EÖRSI GYULA – GELLÉRT GYÖRGY (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest: KJK, 1981, 1566; a későbbi szakirodalomban WELLMANN GYÖRGY: Többek közös károkozása. In PETRIK FERENC (szerk.): *A kártérítési jog. (A gyakorló jogász kézikönyve)*. Budapest: KJK, 1991, 58.; PETRIK FERENC: *Kártérítési jog. Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése*. Budapest: HVG Orac, 2002, 94, valamint elvtve a Legfelsőbb Bíróság, ld. BH 1995. 214.

²⁷ HELMUT HEINRICHS: Vorbemerkung zum § 249. In OTTO PALANDT (Begr.): *Bürgerliches Gesetzbuch*. München: Beck, 2003⁶², 278.

²⁸ A Ptk. indokolása szerint ilyenkor a kártérítés „inkább romboló mint erkölcsileg nevelő hatású”. A méltányosság szerepéről egyébként ld. MARTON GÉZA: Kártérítés. In SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar Magánjog III. – Kötleml jog általános része*. Budapest: Grill, 1941, 387–388.

²⁹ VÉKÁS LAJOS: Előreláthatósági klauzula szerződésességéből eredő igényekből. *MJ.* 2002/9, 513.

³⁰ Ennek „ellentételezésképp” viszont a jogszabályok nem adnak taxatív felsorolást a tiltott cselekményekről, ld. HELMUT KOZIOL – RUDOLF WELSER: *Grundriss des bürgerlichen Rechts*. Wien: Manz, 2000¹¹, 283.

³¹ HELMUT KOZIOL: *Österreichisches Haftpflichtrecht*. Wien: Manz, 1997, 270–279.

Normzweck) dönt a kártérítés mértékéről, valamint arról is, hogy kinek a kára térítendő meg. Eörsi helyesen állapítja meg, hogy a „jogellenességi összefüggés” tana nehezen vihető keresztül olyan jogrendszerekben, ahol általános a károkozási tilalom.³²

9. A közvetett károk kizárása

Bár a közvetett károk³³ relevanciája a magyar jogi nyelvben – helytelenül³⁴ – sokszor a túl távoli károk kérdéskörének szinonimájaként jelenik meg, mégis több külföldi jogban is használják felelősségkorlátozási módszerként. Így a francia jogban a megtéríthető kár a károkozó tény direkt és közvetlen következménye (*une suite immédiate et directe*) kell hogy legyen,³⁵ és az amerikai bírósági ítéletekben is szerepet kap (*direct consequence*).³⁶ Az elv számottevő szerepet játszott a volt szocialista jogrendszerek felelősségi rendjében is,³⁷ ma pedig a magyar jogban megtalálható a KPtK 18. §-ában,³⁸ illetve elvétve a bírói ítéletek indoklásában.³⁹

10. Az okozati lánc megszakadása

Számos jogrendszerben használatos az „okozati lánc” metaforája, amelynek „megszakadásáról” általában akkor beszélnek, amikor harmadik személy vagy váratlan külső esemény iktatódik közbe az okfolyamatba (*novus actus interveniens*). Valójában az okozati lánc megszakadása nem más, mint más felelősségkorlátozási elméletek fonákja, negatív meghatározása: akkor szakad meg az okozati lánc, ha az okozati összefüggés már nem adekvát, nem releváns.⁴⁰

III. Felelősségkorlátozás a magyar jogban

A magyar jogirodalom és joggyakorlat – főleg a német joggal összehasonlítva – viszonylag keveset foglalkozik a deliktuális felelősség korlátozásával. A legnevesebb

³² EÖRSI (1961) i. m. 470.

³³ Teljes körű, kritikus áttekintést ad SÓLYOM LÁSZLÓ: A felelősség korlátozása a közvetlen kárra. *JÁ* 1969/4, 697–713.

³⁴ Ha például valaki egy rendellenesen vékony koponyacsontú embert ellök, és az meghal, enyhe gondatlanság esetén aligha lesz felelős a halálért. A kár előreláthatatlan, abnormális, atipikus, váratlan, de semmiképp sem közvetett. Hogy a közvetlen kár is lehet előreláthatatlan, arra szép példa a *common law* jogfejlődés: míg az 1921-es *Re Polemis* ügyben ezekért a károkért – közvetlenségüket hangsúlyozva – megállapították a felelősséget, addig az 1961-es *The Wagon Mound* ügyben az előreláthatatlan közvetlen károk megtérítését elvi élel zárta ki a bíróság. HONORÉ i. m. 43–44.

³⁵ ZWEIGERT – KÖTZ (1998) i. m. 621.

³⁶ Uo. 610.

³⁷ SÓLYOM (1969) i. m. 702–712.

³⁸ 1978. évi 8. tvr. 18. § „A károkozó azt a kárt köteles megtéríteni, amely magatartásának közvetlen következménye, és amellyel a szerződésszegés időpontjában a szerződésszegés lehetséges következményeként előre számolhatott.”

³⁹ Pl. BH 1976. 61, BH 1996. 91, BH 1997. 525.

⁴⁰ HONORÉ i. m. 49.

szerzők általában – valószínűleg német hatásra – az okozati összefüggéssel kapcsolatban vizsgálják a felelősség határait.

Az alábbiakban a „felelősségkorlátozás” terminust tág értelemben használom, érteve alatta mindazokat az eseteket, amikor a kártérítési felelősség valamennyi feltétele *elvileg* megvan, mégis az ésszerűség azt kívánja, hogy a *conditio sine qua non* és a *teljes kártérítés* elvén túllépjünk, a kártérítési igényt pedig részben vagy akár teljesen tagadjuk.

1. Felelősségkorlátozás a magyar magánjogban

1.1. Jogirodalom és joggyakorlat

Grosschmid Béni azon kevesek egyike, aki nem bocsátkozik elvont elméleti fejtegetésekbe a túl távoli okokat és okozatokat illetően, hanem egész egyszerűen leszögezi: „nem minden okozat, ami az illető tény nélkül be nem következett volna”.⁴¹ Elvileg a károkozás közvetettsége, előre nem látott, „el is maradhatandó” volta nem akadály a felelősségnek, ám mégsem korlátlan a kártérítés: „a határvonal, ez az épen, amit kitalálni egyedül érzék dolga.”⁴²

Grosschmid „glosszátorai”, *Dezső Gyula* és *Meszlény Artur* is abból indulnak ki, hogy valamiféle válogatásra szükség van az okok között. *Dezső* hangsúlyozza azonban, hogy a kérdésre általános szabályt felállítani nem lehet, az csak esetről-esetre dönthető el.⁴³ Az adekvát kauzalitás – amely más szóval normális, tipikus okozati összefüggésnek is nevezhető – elmélete közelíti meg *Dezső* szerint legjobban a helyes és általánosan alkalmazható megoldást. *Meszlény* szkeptikusabb, szerinte az okkiválasztás bármely megfogalmazása „[...] egyenlet számos ismeretlennel, s [...] végeredményben semmivel sem visz közelebb az eligazodáshoz.”⁴⁴

Kauszer Lipót monográfiájában kritizálja *Grosschmid* bizonytalan és határozatlan módszerét mint „az intuíció távoli villámlását”,⁴⁵ és saját okkiválasztási szempontot fogalmaz meg. A kártérítési felelősség határa szerinte ott van, „[...] ahol az emberi cselekvés mint oktényező hatása már annyira felhígítódik az események progressziójával folyton növekvő számú egyéb oktényezők tömegében, hogy e hatás gyakorlatilag elhanyagolhatóvá válik.”⁴⁶

Elfogadni látszik az adekvát kauzalitás tanát *Szladits Károly*, aki szerint az oksági kapcsolat a cselekmény és a bekövetkezett kár között azt jelenti, hogy „a kárt az élet rendes felfogása szerint a cselekménynek tulajdoníthatjuk.”⁴⁷ Felbukkan az el-

⁴¹ GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Budapest: Grill, 1932, 665.

⁴² Uo. 667.

⁴³ DEZSŐ GYULA: A kártérítési kötelezettség különféle alapjairól. In SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez*. Budapest: Grill, 1932, 212.

⁴⁴ MESZLÉNY ARTUR: Kártérítés terjedelme. In SZLADITS (szerk.) (1932) i. m. 286.

⁴⁵ KAUSER i. m. 5–6.

⁴⁶ Uo. 175.

⁴⁷ SZLADITS KÁROLY: *A magyar magánjog vázlata*. Budapest: Grill, 1933, 284.

mélet a Kúria néhány ítéletében is,⁴⁸ bár a szakirodalom megoszlik a tekintetben, hogy általános elfogadottságról beszélhetünk-e.⁴⁹

Élesen kritizálta viszont az okkiválasztó elméleteket *Marton Géza*, mondván, hogy az okozatosság ténybeli kérdésébe játsszák be azt a jogpolitikai kérdést, hogy a kártérítés határát ésszerűen hol kell meghúzni.⁵⁰ Marton ezért az okkiválasztással szemben egy – a legtöbb esetben azzal messzemenően megegyező eredményre vezető⁵¹ – más módszert, az okozatosság (nyíltan jogpolitikai) *beszámítását* javasolta.⁵² A beszámítás során a bírónak szabad kezét adott híres kártérítési tervezetében:⁵³

„13. §. Cselekmények és mulasztások beszámító értékelésénél a bírót a 2. §. szerinti szabad mérlegelés illeti meg.

E mérlegelésnél szem előtt kell tartania a kártérítési marasztalás megelőző feladatát, valamint a szembenálló felek érdekhelyzetét is. Ezért gonosz indulatot vagy egyéb társadalomellenes érzületet tanúsító magatartás esetén a kár következményeinek beszámításánál tovább mehet az okozatosság láncolatán, mint kisebb hibával vagy véletlenül okozott kár esetén. Ugyanígy tovább mehet a károkozó tény körül érdekelt személy terhére szóló beszámításánál, mint érdek-telen vagy éppen a károsult érdekében cselekvő károkozóval szemben.”

Az ő megközelítését fogadta el *Szászy István* is,⁵⁴ az elméletet a közelmúltban pedig *Zlinszky János* elevenítette fel.⁵⁵

1.2. A Ptk-tervezetek megoldásai

A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezete (első szöveg – 1900) még nem foglal egyértelműen állást a felelősség határait illetően:

„1138. § Aki kártérítésre van kötelezve, a tényleges vagyonszűkülésén kívül az elmaradt nyereséget is köteles megtéríteni, a mennyiben az a károsító körülmény közbejötté nélkül valószínűséggel várható volt.”

A Tervezethez fűzött indokolás⁵⁶ a teljes kártérítés elvét hangsúlyozza, és ehhez képest csak annyi megszorítást tartalmaz a *lucrum cessans* típusú károkokra, hogy bizo-

⁴⁸ ZLINSZKY JÁNOS: *Jegyzetek*. In MARTON 1993 i. m. 390.; KAUSER i. m. 18.; Ld. pl. a Curia P. I. 5.997/1933 valamint P. I. 842/1936 sz. döntését.

⁴⁹ Az elfogadottság mellett EÖRSI GYULA: *Kártérítés jogellenes magatartásért*. Budapest: KJK, 1958, 59.; NIZSALOVSKY I. m. 245–255.; ezzel ellentétesen MARTON 1993 i. m. 126.; SZÁSZY ISTVÁN: *A kötelmi jog általános tanai*. Budapest: Grill, 1943, 91.; EÖRSI (1985) i. m. 62. (!).

⁵⁰ MARTON 1993 i. m. 122–126.

⁵¹ Marton és Eörsi kauzalitási (beszámítási) elméletének gyakorlati hasonlóságát részletesen elemezve mutatja be SZUDOCZKY RITA: *Összehasonlítások a magánjogi felelősségi elméletek körében: Marton Géza és Eörsi Gyula felelősségi rendszerének összevetése*. In HARMATHY ATTILA (szerk.): *Jogi tanulmányok*. Budapest: ELTE ÁJK, 2001, 216. skk.

⁵² MARTON (1942) i. m. 873–897. A beszámítási elméletet felkarolta az újabb magyar büntetőjogi dogmatika, lásd pl. GYÖRGYI KÁLMÁN: *Az okozati összefüggésről*. In WIENER A. IMRE (szerk.): *Büntetendőség – Büntethetőség*. Budapest: KJK, 2000.

⁵³ Tervezet egy polgári törvénykönyv kártérítési fejezetéhez. MARTON 1993 i. m. 298–327.

⁵⁴ SZÁSZY I. m. 89.

⁵⁵ Lásd alább, a III. 3. 2. b) pont alatt.

⁵⁶ *Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez. Harmadik kötet – Kötelmi jog*. Budapest: Grill, 1901, 351–353.

nyos valószínűséget kíván meg, „nehogy viszont a károsítás folytán a károsult alap-
talantul gazdagodjék.”

Az 1913-as Ptk.-tervezet⁵⁷ ehhez képest áttörésként értékelhető, hiszen az előre-
láthatóság elvének segítségével oldja meg a felelősség korlátozásának problémáját.

„882. § (1) Aki kártérítésre van kötelezve, az minden vagyoni kárt köteles
megtéríteni, amely a kötelezettséget magalapító körülményből közvetlenül
vagy közvetve a hitelezőre hárult; az elmaradt nyereséget is annyiban, amennyi-
nyben különben valószínűséggel várható volt.

(2) Oly rendkívüli kárra, amely valamely előre nem látható körülmény vélet-
len közrehatásából állott elő, a kártérítés kötelezettsége csak úgy terjed ki, ha
az adóst szándékosság vagy súlyos gondatlanság terheli.”

Az indokolás⁵⁸ hangsúlyozza, hogy „[...] elvben az sem változtat a kártérítési kö-
telezettség terjedelmén, hogy a kár és annak oka előre volt-e látható és hogy mily fo-
kú vétkesség terheli az adóst.” A (2) bekezdésben foglalt kivétellel ehhez képest a ja-
vaslat „mégis szükségesnek látta e szabályt méltányosságból enyhíteni”.

Az 1915. évi Javaslat⁵⁹ az elmaradt haszon megtérítésének feltételeit – a BGB
252. §-ának átvételével – tüzetesbíti („amennyiben az a dolgok természetes rendje
szerint vagy tekintettel a fennforgó különös körülményekre, nevezetesen a tett intéz-
kedésekre, valószínűséggel várható volt”), az előreláthatósági szabályt pedig szó szeri-
nt átveszi a korábbi tervezetből.

Végül a Magánjogi Törvényjavaslat (1928) sem változtat érdemben a vizsgált sza-
kaszon, csupán néhány stilisztikai változtatást eszközöl rajta.⁶⁰ Az Mtj. 1111. §-át a jog-
irodalom – Marton kivételével, aki azt túl merevnek tartotta⁶¹ – helyeslőleg elfogadta.

2. Felelősségkorlátozás a szocialista polgári jogban

2.1. Jogirodalom

A második világháború utáni szakirodalomra elsősorban a Polgári Törvénykönyv
kodifikációjában is jelentős szerepet vállaló *Eörsi Gyula* munkássága nyomja rá a
bélyegét. Eörsi az adekvát kauzalitással szemben erőteljes – ideológiai alapokon is
álló – kritikát fogalmazott meg, mivel szerinte az elv absztraktsága folytán szükség-
képpen a bírói önkény melegágya.⁶² Az okok közti válogatást – amelynek szükségét
ő is belátja – a szubjektív bírói megérzés helyett objektív alapokra kívánta helyezni.⁶³

⁵⁷ 1913. évi 886. sz. törvényjavaslat. *A polgári törvénykönyv.*

⁵⁸ *Indokolás a polgári törvénykönyv törvényjavaslatához. Harmadik kötet – Kötelmi jog.* Budapest: Grill, 1914, 86–87.

⁵⁹ 1915. évi 1192. sz. törvényjavaslat. *Polgári törvénykönyv.*

⁶⁰ 1927. évi 500. sz. törvényjavaslat. *Magyarország Magánjogi Törvénykönyve.* 1111. § (2) bek. „Oly rend-
kívüli kárra, amely az adóstól véletlenül előre nem látott körülmény véletlen közrehatásából állott elő, a kár-
térítés kötelezettsége csak *akkor* terjed ki, ha az adóst szándékosság vagy súlyos gondatlanság terheli.”

⁶¹ MARTON 1993 i. m. 164–165.

⁶² EÖRSI (1958) i. m. 58., EÖRSI (1961) i. m. 131.

⁶³ EÖRSI (1961) i. m. 133.

Jogi oknak a jogi eszközökkel befolyásolható okot, vagyis a jogellenes és felróható emberi magatartás minősítette.⁶⁴ Ami a túl távoli károk relevanciája megállapításának konkrét szempontjait illeti, Eörsi leszögezi: a felelősség kizárására vezet

„a) általában a károsult önhibának nem minősülő *elhatározása*, amivel mintegy magára veszi a következmények súlyát [...];

b) kivételesen olyan *rendkívüli körülmény*, amely teljesen váratlanul közbeavatkozva az *események lefolyásának tipikus képét nagyon élesen megváltoztatja*;

c) általában olyan kár, amelynek az elvontan felróható kötelezettségszegésnek látszó magatartástól való távolsága folytán *annyi közbeiktató tényezője* van, hogy ezek szinte elborítják, elnyomják, jelentéktelenné zsugorítják az elvontan felróható kötelezettségszegésnek látszó magatartás jelentőségét a vizsgált vonatkozásban.”⁶⁵

A szocialista irodalom egy része szolgálisan követte ezt az általános megközelítést,⁶⁶ mások inkább a kár előreláthatóságára helyezték a hangsúlyt.⁶⁷ Olyan is akadt (*Világhy Miklós*), aki az – igaz, egyfajta előreláthatóságként értelmezett – adekvát kauzalitást kívánta visszahozni a kártérítési jogba.⁶⁸

2.2. A Ptk. megoldása és annak bírói gyakorlata

Az 1959. évi IV. törvényként elfogadott Polgári Törvénykönyv a fent ismertetett előzményektől eltérően nem foglalkozik a felelősségnek az előreláthatósághoz igazodó mérséklésével, hanem – rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennforgása esetében – a bírónak adja meg a jogot, hogy a kártérítést mérsékelje (Ptk. 339. § (2) bek.).

A Ptk. miniszteri indokolása⁶⁹ leszögezi, hogy a törvény „[...] nem tesz különbséget közvetlen és közvetett okozás között. Ennélfogva nincs akadálya annak, hogy a bíróság a közvetett okozást is relevánsnak tekintse.” A felelősség mérséklésére csak kivételes esetekben kerülhet sor, amikor „a teljes kártérítés inkább romboló mind erkölcsileg nevelő hatású”, vagy egyébként sem volna biztosítható. „[...] ennek túlságosan gyakori alkalmazása viszont a felelősséget fellazítaná és a társadalmi, valamint a személyi tulajdon védelmét súlyosan sérthetné.” Az indokolásban foglalt intelmet a bírói gyakorlat megfogadta: alig találunk olyan publikált ítéletet, amely a Ptk. 339. § (2) bekezdését alkalmazta volna.⁷⁰

⁶⁴ Uo. 150.

⁶⁵ EÖRSI (1961) i. m. 469.

⁶⁶ ASZTALOS LÁSZLÓ: Az általános kártérítés. *JK* 1957/7–8, 278.; ZOLTÁN ÖDÖN: *Felelősség szerződésen kívül okozott károkért*. Budapest: KJK, 1961, 24. skk.; Tankönyvi megfogalmazására ld. EÖRSI GYULA: *Kötelmi jog. Általános rész*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1988, 271.

⁶⁷ PL. CSANÁDI GYÖRGY: *Polgári jog*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1984, 296.

⁶⁸ VILÁGHY MIKLÓS: A Polgári Törvénykönyv felülvizsgálatának elvi kérdései II. *MJ* 1971/8, 456.

⁶⁹ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvényjavaslatának miniszteri indokolása, továbbá a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi II. számú törvényerejű rendelet*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963, 367–370.

⁷⁰ VÉKÁS (2002) i. m. 513.

Ami a bírói gyakorlatot illeti, Vékás megállapítása szerint a felelősség mérséklésének módszerül ma is – ki nem mondva – az adekvát kauzalitás elve szolgál alapul.⁷¹ A publikált döntésekből azonban rendkívül nehéz általános megállapításokat levonni: Harmathy már harminc éve megállapította, hogy a bíróságok az okozatosság kérdésével elkülönítetten, önálló szereppel nagyon keveset foglalkoznak, az tehát nem tekinthető a felelősségkorlátozás tipikus megvalósulási körének.⁷² A helyzet azóta sem változott gyökeresen: a bírósági határozatokból ma is kevéssé állapítható meg, milyen felfogás érvényesül a gyakorlatban,⁷³ a bíróság felelősségkorlátozó szándéka gyakran „megfoghatatlanná válik”.⁷⁴

A deliktuális felelősség határaitra vonatkozó, publikált bírói gyakorlat Magyarországon meglehetősen szűkös. A Ptk. kommentárjai egyetértenek abban, hogy az ítélezési gyakorlat nem tekinthető egységesnek, sőt, az sem derül ki, hogy milyen felfogást érvényesít. A bírói ítéletek – más tételes jogi „fogódzó” híján – az okozati összefüggés értelmezésével oldják meg a felmerülő problémákat. Az alábbiakban vázlatosan ismertetem azokat a főbb irányokat, amelyek a bírósági határozatokból kiolvashatók.

a) az okság mint ténykérdés

A legtöbb bírói ítélet ténykérdésnek tekinti az okozati összefüggés fennállását, és a *conditio sine qua non* tesztjét alkalmazza. Ismeretes azonban olyan határozat is, amelynél nem egyértelmű, hogy az okozati összefüggés ténybeli, vagy jogi értelemben hiányzik: a károsult gyermekének a károkozó temetkezési vállalat által botránnyosan kivitelezett temetésén rosszul lett, és – állítása szerint – tartós egészségromlást szenvedett. A Legfelsőbb Bíróság szerint a felperes nem bizonyította, hogy a kár és a jogsértő magatartás között *közvetlen okozati összefüggés áll fenn* (BH 1997. 525.).

b) az okozati lánc megszakadása

A magyar bírói gyakorlatban ritkán esik szó az okozati lánc megszakadásáról: a Legfelsőbb Bíróság többször, elvi érveléssel mondta ki, hogy a kártérítési felelősséget nem érinti az a körülmény, hogy az alperes gondatlan mulasztásához harmadik személy szándékos magatartása kapcsolódott.⁷⁵ Így pl. közúti baleset okozója nem csak a többszöri kórházi műtétek, valamint az ezek következtében fellépő szövödmények következményeiért felel (BH 1996. 92.), hanem a károsult kórházi kezelése közben elkövetett műhibáért is.⁷⁶

c) előreláthatóság

A bírói ítéletekben tételes jogi szabály hiányában is felbukkan az előreláthatóságra való hivatkozás. Az előreláthatóság hiánya miatt utasította el a Legfelsőbb Bíróság a

⁷¹ VÉKÁS (2002) i. m. 515, vö. PETRIK (2002) i. m. 64.

⁷² HARMATHY ATTILA: *Felelősség a közreműködőért*. Budapest: KJK, 1974, 250.

⁷³ HARMATHY ATTILA: A kártérítés általános szabályai. In PETRIK FERENC (szerk.): *Polgári jog – Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest: HVG Orac, 2004², 571.; hasonlóan BENEDEK KÁROLY – GELLÉRT GYÖRGY: A felelősség egyes esetei. In GELLÉRT GYÖRGY (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest: KJK, 2001⁴, 1140.

⁷⁴ HARMATHY (1974) i. m. 249.

⁷⁵ BH 1996. 33.; BH 2000. 198.; BH 2000. 399.; EBH 2000. 199, HARMATHY (2004) i. m. 572.

⁷⁶ Veszprém Megyei Bíróság, 1. Pf. 20. 505/1996, idézi DÓSA ÁGNES: *Az orvos kártérítési felelőssége*. Budapest: HVG-Orac, 2004, 103–104.

károsult vőlegénynek azt a kártérítési igényét, amelyet azon az alapon kívánt a károkozó ellen érvényesíteni, hogy az utóbbi által okozott közlekedési baleset miatt az esküvőt csak később, menyasszonytánc nélkül tartották meg.⁷⁷ A Legfelsőbb Bíróságnak az új Ptk. Koncepciójának a vitájában kifejtett nézete szerint az előreláthatóság általánosan érvényesül a bírói gyakorlatban.

d) károsulti diszpozíció

A gyakorlat nem egységes abban a kérdésben, hogy a károsult különleges adottságai (idős kora, betegsége, labilis lelki alkata) mennyiben mentesítik a károkozót az ebből adódó, rendszerint előreláthatatlan kárkövetkezmények viselése alól. A bíróságok ezen az alapon több esetben csökkentették a kártérítés mértékét.⁷⁸ Így járt el a Legfelsőbb Bíróság, amikor az alperes kerékpárjával elütötte a rendellenesen vékony koponyacsontú felperest, akinél emiatt súlyos koponyasérülés keletkezett, ami hosszabb ideig tartó munkaképtelenséget eredményezett.⁷⁹ Nem fogadta el viszont a bíróság a károsult rendellenesen vékony koponyacsontjára való hivatkozást szándékos bűncselekménnyel okozott kár megtérítése esetében.⁸⁰

e) károsulti önhiba

A magyar bírói gyakorlatban gyakran nem különül el élesen a jogellenesség, a felróhatóság és az okozati összefüggés.⁸¹ Ezzel magyarázható, hogy több esetben az okozati összefüggés hiányával indokolta a bíróság a kártérítési felelősség hiányát, amikor a kár egyik oka a károsult önhibája volt. Így járt el a Legfelsőbb Bíróság, amikor a felperes jelentős társadalombiztosítási járulékfizetési hátralékot halmozott fel, melynek csak akkor tudott volna eleget tenni, ha az alperes teljesíti neki tartozását. Az alperes nem teljesített, ennek következtében késedelmipótlék-fizetési kötelezettsége keletkezett. A jogerős ítélet indokolása szerint az alperes okozati összefüggés hiányában nem felel (BH 1999. 467.). Egy másik esetben a felperes által üzemeltetett diszkóban súlyos bűncselekmény történt, amelynek során a diszkó egyik biztonsági őre elhunyt. Az alperes kiadásában megjelenő napilap több újságcikkben foglalkozott a klubban törtétekkel. A jogerős ítélet szerint a klub látogatottságának csökkenése „[...] *alapvetően azzal magyarázható*, hogy a klubban a személyi biztonságot megkérdőjelező haláleset történt”, nem pedig azzal, hogy az alperes újságcikkben erről beszámolt. (Lefg. Bír. Pfv. IV. 20.585/2000.)⁸²

f) járulékos károsultak

Bizonyos esetekben a bíróság magukat a károsultakat tekintik olyan közvetettnek, hogy a kártérítési igényüket elutasítja. Így tett a Legfelsőbb Bíróság akkor, amikor a sportegyesület a sportoló halálos balesetét okozó gépjármű üzemeltetője elleni kár-

⁷⁷ Lefg. Bír. P. törv. II. 20.782/1984.

⁷⁸ Pl. LB P. törv. II. 20.346/1963 (érelmeszesedés, tüdőátgúulás és szívizomelfajulás szerepe 60%), LB Pf. I. 21.695/1960 (előregedés szerepe 12,5%), lásd EÖRSI (1966) i. m. 136–137.

⁷⁹ Lefg. Bír. P. törv. IV. 20. 456/1972, lásd PETRIK (2002) i. m. 69–70.

⁸⁰ PKKB P. 20.415/1974, lásd *uo.*

⁸¹ HARMATHY (2004) i. m. 570–571.

⁸² PETRIK (2002) i. m. 65.

térítési keresetét elutasította, amellyel az egyesület a sportoló pótlásával járó költségei megtérítését követelte.⁸³

Nehéz lenne a magyar bírói gyakorlatban általános érvényű tendenciákat felfedezni. Annyi bizonyos, hogy a bíróságok sosem foglalkoznak a problémakörrel nyíltan, hanem sokkal inkább megpróbálják úgy megfogalmazni a tényállást, hogy egy bizonyos okot jelölnek meg a kárnak „az” okaként, a többi feltételről pedig kijelentik, hogy nem hozhatók (releváns) okozati összefüggésbe a kárral.

3. Felelősségkorlátozás a rendszerváltozás utáni polgári jogban

3.1. Jogirodalmi megközelítések

A rendszerváltás után nem történt számottevő lépés egy új, átfogó okkiválasztó elmélet megalkotására. A tételes jogra is hivatkozva – valószínűleg Eörsi elméletének hatására – a szakirodalom általában a prevenció hatás lehetőségének határával azonosítja a felelősség határát.⁸⁴ Sajnálatos tény ugyanakkor, hogy a kommentárok nem szentelnek kellő figyelmet az okozati összefüggés kérdéseinek. Az egyik kommentár megfogalmazása szerint: „Érdekesség, hogy a polgári jogban gyakorlatilag az okozatosság megítélése viszonylag kevés problémát jelent.”⁸⁵

A legújabb hazai irodalomban *Petrik Ferenc*⁸⁶ tesz kísérletet a jogilag releváns okozati összefüggés definiálására, aki szerint az okozati összefüggést (1) időben kell korlátozni, (2) figyelembe kell venni, mennyire *szerves a kapcsolat* az ok és az okozat között, valamint (3) figyelembe kell venni a károkozó *belátási képességeit*.

Mindenesetre az ok „[...]” releváns, ha az események rendszerinti lefolyása mellett – az általános tapasztalat szerint – *alkalmas az eredmény létrehozására*.⁸⁷ Összességében Petrik az adekvát kauzalitással azonosítja ezt a felfogást.⁸⁸

Végezetül, ami *Szalma József* felfogását illeti, elmondható, hogy véleménye szerint a felelősség korlátozása „[...]” több, egymást követő, nem egyidejű feltétel és több okhordozó magatartás esetében a döntő (adekvát v. megfelelő, tipikus v. rendszerinti, prevalens v. túlnyomó, távolabbi és közelebbi, közvetlen és közvetett) ok meghatározásával [...] érhető el.⁸⁹

3.2. Az új Ptk. Tervezete, valamint annak kritikái

Köztudott, hogy az új Polgári Törvénykönyv Tervezete – az eredeti elképzelésektől és a hatályos jogi megoldástól eltérően – felbontja azt az egységes felelősségi kon-

⁸³ LB Gf. I. 30 838/1989, lásd BENEDEK – GELLÉRT i. m. 1140.

⁸⁴ UJVÁRINÉ ANTAL EDIT: *Felelősségtan*. Miskolc: Novotni Kiadó, 2002. 62.; Complex DVD jogtár Ptk. kommentárja (339. §-hoz fűzött magyarázat); BÁRDOS PÉTER: *Kárfelelősség a Polgári Törvénykönyv rendszerében*. Budapest: HVG-Orac, 2001, 52.; DÓSA ÁGNES: A kártérítés általános szabályai. In TÖRÖK GÁBOR (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv Magyarzata. III. kötet (Kötelmi jog Általános rész)*. Budapest: Közlönykiadó, 2006, 780.

⁸⁵ KEMENES BÉLA – BESENYEI LAJOS: A kártérítés általános szabályai. In GELLÉRT (szerk.) i. m. 1113.

⁸⁶ PETRIK (2002) i. m. 64–80.

⁸⁷ Uo., hasonlóan BÍRÓ GYÖRGY: *A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai*. Miskolc: Novotni, 2001, 68.

⁸⁸ PETRIK (2002) i. m. 64.

⁸⁹ SZALMA JÓZSEF: *Okozatosság és polgári jogi felelősség*. Miskolc: Novotni Kiadó, 2000, 191.

cepciót, amely szerint a kontraktuális és a deliktuális felelősség azonos alapokon nyugszik. A legmarkánsabb eltérés a felelősség alóli mentesülés körében mutatkozik a két felelősségi alakzat között, ám a kártérítés mértéke és a felelősség korlátai körében is számottevő különbségek vannak. Az eltérések ellenére mind a kontraktuális, mind a deliktuális felelősség ésszerű mederben tartása az előreláthatósági elv segítségével történik, amely előrelépésnek tekinthető a jelenlegi rejtett és kiszámíthatatlan bírói gyakorlathoz képest. Az alábbiakban az új Ptk. koncepciójának a deliktuális felelősség korlátozására vonatkozó, időről-időre módosuló megoldásait, valamint a koncepció szakmai vitáját tekintem át.

a) *A Koncepció és a Tervezet változatai*

Az új Polgári Törvénykönyv Koncepciója⁹⁰ a deliktuális felelősség körében kívánta be vezetni az előreláthatósági korlátot, ám csak az elmaradt haszon vonatkozásában. Eszerint az előreláthatósági elv a kontraktuális és a deliktuális felelősség körében eltérően érvényesült volna, mivel az előbbi körben az elvet a Koncepció a teljes kárra vonatkoztatta. A Koncepció egyébként *Lábady Tamás* vitaindító írásán⁹¹ alapul, sok helyütt azzal szó szerint megegyezik. Érdekesség, hogy míg a szerződésszegésért fennálló felelősség korlátozását több kitűnő monográfia és tanulmány is elemzi (Harmathy,⁹² Tercsák,⁹³ Vékás⁹⁴), addig a deliktuális felelősség korlátozását már kevesebb figyelemre méltatta a szakirodalom. Úgy tűnik tehát, hogy az előreláthatósági korlát a kontraktuális szférából „szivárgott át” a deliktuálisba.⁹⁵

Maga az új Ptk. szövetszerű Tervezete már némileg finomított az eredeti koncepción, és az előreláthatóságot, az elmaradt haszon mellett, a közvetett kárra is vonatkoztatta. Vitatható módon azonban egyrészt a „bizonyítási teher” címet viselő 5:542. §-ban helyezte el a szabályt, másrészt úgy fogalmazott, hogy „Ha a károkozó bizonyítja, hogy az elmaradt vagyoni előny vagy közvetett kár bekövetkezését ésszerűen nem lehetett előre látni, e károk tekintetében az *okozati összefüggés fennállását nem lehet megállapítani.*” További problémát jelent a „közvetett kár” kategóriájának többértelműsége: Solyom szerint ugyanis a „közvetlen kár kategóriája [...] megmerevíti a tényállást, megköti a bíróságok kezét, igazságtalan eredményekre vezet.”⁹⁶

Végül az utolsó normaszöveg-tervezet a korábbi változatok hibáit és hiányosságait kiküszöbölve, a szabályt egyszerűsítve, egyszerűsrimind a kontraktuális felelősség szabályához közelítve a következőképpen rendelkezik:

⁹⁰ Az új Polgári törvénykönyv koncepciója és tematikája. *Magyar Közöny különszám*, 2003, 120.

⁹¹ LÁBADY TAMÁS: Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért és a biztosítási szerződés az új Polgári Törvénykönyvben. *PJK* 2001/4–5, 40–53.

⁹² HARMATHY ATTILA: *Felelősség a közreműködőért*. Budapest: KJK, 1974, különösen 243–251.

⁹³ TERCSÁK TAMÁS: Előreláthatóság – mint a szerződésen belül okozott kár megtérítésének korlátja. In HARMATHY ATTILA (szerk.): *Polgári jogi dolgozatok*, Budapest, 1993, 233–254.

⁹⁴ VÉKÁS LAJOS: Előreláthatósági klauzula szerződésszegésből eredő igényekből. *MJ* 2002/9, 513–526.

⁹⁵ MISKOLCZI-BODNÁR PÉTER: Kontraktuális és deliktuális károk elhatárolásának nehézségei. In BÍRÓ GYÖRGY – SZALMA JÓZSEF (szerk.): *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok (2003-2005)*. Miskolc: Novotni, 2005, 101. (3. lábjegyzet).

⁹⁶ SÓLYOM (1969) i. m. 703.

„5:542. § [A kártérítési kötelezettség terjedelme]

(1) A károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni.

(2) Nem felel a károkozó azokért a károkért, melyekkel kapcsolatban bizonyítja, hogy bekövetkezésüket ésszerűen nem lehetett előre látni.

(4) A bíróság rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét alacsonyabb összegben is meghatározhatja.”

A Tervezettel kapcsolatban helyeselhető, hogy egyrészt a megfelelő címmel szabályozza a kérdést, hangsúlyozva, hogy a teljes kártérítés a főszabály, a korlátozás pedig a kivétel. Szintén üdvözlendő, hogy az előreláthatóságot a teljes kárra kiterjeszti, valamint hogy az okozatosságra való utalást elhagyta. Ha a jogalkotó amellettt dönt, hogy a deliktuális felelősséget egy ilyen egyszerű, többé-kevésbé kiszámítható ismérvhez köti, akkor a jelenlegi normaszövegtervezet valószínűleg a legjobb megoldás.

Problémát elsősorban az okozhat, hogy számottevő eltérés mutatkozik a kontraktuális és a deliktuális felelősség mérséklése körében. A szerződésszegéssel okozott károkért fennálló felelősség körében ugyanis a károsult köteles bizonyítani, hogy kára – az ún. „tapadó kárt” leszámítva – a szerződéskötés időpontjában előre látható volt (5:114. § (2) bek.). Ráadásul e körben releváns lesz a károkozó vétkességi foka, ugyanis szándékos vagy súlyosan gondatlan szerződésszegés esetében az előreláthatóság időpontja kitolódik a szerződésszegés időpontjára (5:114. § (3) bek.). A két felelősségi alakzat közt jól látható különbségek vannak, amelyek a kettő közti elhatárolás jelentőségét növelik. Ez azért jelenthet nehézséget, mert az utóbbi ötven évben az egységes felelősségi koncepció folytán a jogirodalom és a joggyakorlat nem kellett hogy szembesüljön az elhatárolás sokszor nehéz kérdéseivel,⁹⁷ most azonban ezek az eddig elméletinek tekintett kérdések számszerűsíthető anyagi különbségeket okozhatnak.

b) *Jogirodalmi vita*

Az új Ptk. koncepciójáról zajló vita ismertetése előtt érdemes megemlíteni *Zlinszky János* javaslatát,⁹⁸ aki már a Koncepció megjelenése előtt két évvel publikálta saját kártérítési tervezetét. A javaslat döntően Marton Géza tervezetét veszi alapul, az itt vizsgált kérdés vonatkozásában pedig a következőképpen szól:

„12. § Cselekmények és mulasztások beszámító értékelésénél, valamint a kárkövetkezmények értékelésénél a bírót szabad mérlegelés illeti meg.

Ennek során szem előtt kell tartania a magánjogi szankció megelőző feladatát (jogellenességből ne származzék haszon), valamint a szemben álló felek és a közösség érdekhelyzetét.

Gonosz indulat, társadalomellenes érzület, szerződésszegő vagy jogot kijátszó, azzal visszaélő magatartás észlelésénél tovább mehet az okozatosság láncán vagy vélt összecszerűség megállapításánál, kisebb hiba, vétlenül okozott kár, jelentős szociális hátrány esetén a beszámítást mérsékelheti. Érdekelte személy terhére szóló beszámításnál tovább mehet, mint érdektelen vagy éppen a károsult érdekében cselekvő okozóval szemben.

⁹⁷ MISKOLCZI-BODNÁR i. m. 141.

⁹⁸ ZLINSZKY JÁNOS: Indokolt javaslat a Ptk. felelősségi fejezetéhez. *MJ* 2001/8, 449–456.

Zlinszky javaslatának jelentőségét abban látom, hogy az újabb jogirodalomban szinte egyedülállóan a szabad bírói mérlegelést támogatja, és elzárkózik attól, hogy egyetlen szempont alapján történjen meg a felelősség korlátozása. Erénye továbbá tervezetének, hogy a felelősség határainak megvonását nyíltan jogpolitikai kérdés-ként kezeli, és a mérlegelés szempontjait is megadja – még ha ezek nem is tekinthetők kizárólagosnak.⁹⁹

Megjegyzendő, hogy az új Ptk. Tervezetének indoklása tulajdonképpen nem utasítja el egyértelműen a beszámítást, mint a felelősség ésszerű mederben tartásának eszközét. Úgy fogalmaz ugyanis, hogy „[...] a teljes kártérítés elve a mindenkori beszámítási elmélet határai között értendő és értelmezhető.” Eszerint az előreláthatóság mellett a *beszámítás* is alkalmas lehet felelősség mérséklésére. Ez ellen az értelmezés ellen szól, hogy az előreláthatóságot épp a legtöbbször rejtett okkiválasztás *helyett*, a bizonytalan gyakorlatot egységesítendő vezeti be a Tervezet.

Ami az új Ptk. Konceptiójának, illetve Tervezetének vitáját illeti, itt esősorban Bárdos Péter, Miskolczi-Bodnár Péter és Szalma József kritikai hangvételű írásaira lehet utalni.

Bárdos első vitairatában az előreláthatósággal szemben fogalmazza meg aggályait. Véleménye szerint „[...] a deliktuális felelősségi helyzetekben – de gyakran a szerződésszegéses esetekben is – ugyanis többnyire fel sem merül az előreláthatóság kérdése, mert a károk rendszerint véletlenül következnek be, mindenféle előzetes mérlegelés [...] nélkül.” Szkeptikus továbbá a tekintetben is, hogy a kodifikáció egyáltalán meg tudja-e helyesen határozni a felelősség határait – másrésztől a túlzott bírói aktivizmus alkotmányos korlátait is hangsúlyozza.¹⁰⁰ Második tanulmányában ezzel szemben maga is egy normaszövegtervezetet javasol, amely megteremtene a felelősségkorlátozás törvényi alapját:

„B § Kár címén a károsult által már elszenvedett és nála jövőben felmerülő olyan vagyónvesztést – ideértve a kár elhárítása és enyhítése, valamint a kárigény érvényesítése miatt felmerült ésszerű költségeit is – kell megtéríteni, amely a károsító eseménnyel az általános élettapasztalat szerint az eset összes körülményeit figyelembevéve szokásosan együtt jár és amelynek bekövetkeztével a károkozó számolt, vagy az általános élettapasztalat szerint az eset összes körülményeit figyelembe véve számolnia kellett. [...]

D § Nem köteles a kár megtérítésére [a kárért felelős személy], ha a kár a technika adott állása mellett emberi erővel nem vagy ésszerűen nem volt elhárítható;

a kár a károkozó egyébként jogszerű magatartása folytán keletkezett, amennyiben a károsult a közfelfogás szerint a károkockázatot vállalta vagy vállalnia kellett.”¹⁰¹

A szöveghez fűzött indoklás szerint „[...] a rendelkezés a kár definíciója mellett eszközt ad a bíró kezébe a felelősség kármértékben való korlátozására anélkül, hogy az okozatosság megoldhatatlan elméleti problémáival kelljen küszködnie.”¹⁰² Bárdos

⁹⁹ Magam ettől eltérő szempontokat is irányadónak vélek, lásd jelen dolgozat legutolsó részét (VII.2.).

¹⁰⁰ BÁRDOS PÉTER: Megjegyzések a JAVASLAT kárfelelősségi fejezetéhez. *PJK* 2002/5–6, 3.

¹⁰¹ BÁRDOS PÉTER: Az új Ptk. kárfelelősségi fejezete (változat egy témára). *PJK* 2004/5–6, 5.

¹⁰² BÁRDOS (2004) i. m. 5.

javaslatát előrelépésként értékelhetjük egyrészt a normaszöveg részletessége okán, másrészt azért, mert Lábady vitaindító írásával¹⁰³ és az új Ptk. eredeti koncepciójával szemben az előreláthatósági korlátot nem csak az elmaradt haszon vonatkozásában ismeri el, hanem a teljes kárra nézve rögzítené határként.

Miskolczi-Bodnár terjedelmes és tartalmas kritikájában elsősorban az egységes felelősségi jog szétválasztását ellenzi, de kitér a felelősségkorlátozás problémakörére is. Ennek kapcsán egyrészt helyesen mutat rá arra a paradoxonra, hogy míg a kontraktuális felelősség a kimentés lehetőségét illetően szigorúbb a deliktuálisnál, a kártérítés mértékét illetően azonban enyhébb.¹⁰⁴ Másrészt viszont túlzottan károsultbaráti – bár egyes esetkörökben talán indokolt – az a véleménye, miszerint kritikus helyzetben a károsultat kell védeni, a kártérítési felelősséget pedig nem szabad behatárolni a előreláthatósággal.¹⁰⁵

Az egységes felelősségi koncepció mellett száll síkra *Szalma* is,¹⁰⁶ aki – szemben Miskolczival – a közvetett, utólagos károk megtérítését kivételesnek tekinti, azt legfeljebb az előreláthatóság határáig tartja helyesnek.¹⁰⁷

Nehéz lenne a fent ismertetett jogirodalmi álláspontokat közös nevezőre hozni. Előfordul a felelősség korlátozása elleni érvelés (Miskolczi-Bodnár), megjelenik a felelősség további szűkítenék igénye (Szalma), valamint megfogalmazást nyertek a Ptk. Tervezettől eltérő, annál részletesebb normaszöveg-tervezetek (Bárdos, Zlinszky), amelyek a bírói mérlegelésnek adnának jelentősebb szerepet.

IV. Módszertani megjegyzések

A deliktuális felelősség korlátozásának eddig vizsgált módszereivel kapcsolatban elengedhetetlennek tűnik néhány alapvető kérdés megválaszolása. Az első ilyen kérdés rögtön úgy szól, hogy az absztrakciónak ilyen magas szintjén érdemes-e egyáltalán ezeket a módszereket összehasonlítani? Ez ellen két érv is szól: egyrészt a fenti fogalmak a gyakorlatban jogrendszerenként eltérő tartalommal érvényesülnek,¹⁰⁸ másrészt olyan „gumifogalmakról” van szó, amelyek tág mozgásteret hagynak a jogalkalmazóknak. Eörsi szerint az általa nem teljesen ironia nélkül „bűvszó”-nak nevezett fogalmaknak „[...] néha majdnem mágikus jelentőséget tulajdonítanak, noha ezekkel jobbra csak álkritériumokat fogalmaznak meg, amelyek nem segítik, hanem *legitimálják* a döntést.”¹⁰⁹ Azokkal értek egyet, akik szerint majdnem mindegy is, hogy egy adott jogrendszer melyik módszert alkalmazza.¹¹⁰ A hangsúly ezzel szemben sokkal inkább

¹⁰³ LÁBADY (2001) i. m. 47.

¹⁰⁴ Igaz, a Tervezet mai verziójában ez már csak a bizonyítási teher tekintetében áll, ám ennek jelentőségét is hiba lenne alábecsülni.

¹⁰⁵ MISKOLCZI-BODNÁR i. m. 139.

¹⁰⁶ SZALMA JÓZSEF: A polgári jogi (szerződésen kívüli és szerződési) felelősség alapelvei, különös tekintettel az Új Ptk. Koncepciójára (2002. november), valamint a Lábady-Javaslatra (2003. június). In BÍRÓ – SZALMA (szerk.) i. m. 76.

¹⁰⁷ SZALMA (2005) i. m. 85.

¹⁰⁸ EÖRSI (1985) i. m. 61.

¹⁰⁹ Uo. 60.

¹¹⁰ VON BAR i. m. 439.; ZWEIGERT – KÖTZ (1998) i. m. 625.; Sólyom László: *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977, 145.

azon van, hogy a felelősség határát *hol* (és nem pedig *hogyan*) húzzuk meg. E tekintetben a modern funkcionális jogösszehasonlítás¹¹¹ a „kritikus esetek tipológiáját” (*von Caemmerer*) javasolja felállítani.¹¹² Tisztán funkcionálisan feltett kérdésekre kell ugyanis választ kapni, hogy aztán abból egyfajta laza rendszert építhessünk. Nem az a helyes kérdésfeltevés, hogy az adekvát kauzalitás vagy a közvetett károk kizárása a helyesebb felelősségkorlátozási módszer, hanem pl. az, hogy az egyes jogrendszerek elfogadják-e a károsult mentesüléséhez a károkozón kívüli, harmadik személy bekapcsolódását az okfolyamatba (*novus actus interveniens*), függetlenül attól, hogy ezt milyen dogmatikai érveléssel támasztják aztán alá. Ezt a gondolatot juttatják érvényre tárgyalási módjukban a modern összehasonlító jogi monográfiák (*Zweigert – Kötz, Honoré, von Bar*), de ma már pl. az ABGB és a BGB kommentárjai is.¹¹³ Bár a nemzeti jogban szükségszerűen valamelyik formula értelmezése a jogviták tárgya,¹¹⁴ a bíróság és a szakirodalom is azt vizsgálja, hogy az adott eset a „túl távoli károk” melyik esetkörébe tartozik, és abban mi a joggyakorlat. Ez a gondolatmenet a legtöbb jogrendszerben közös.¹¹⁵

A fentiek alapján fontos hangsúlyozni, hogy a bíró a döntés meghozatalakor nem absztrakt fogalmak mechanikus alkalmazását végzi, hanem számba veszi a kártérítés mellett és ellen szóló jogpolitikai érveket.¹¹⁶ Ezt szépen fejezi ki *Lord Denning*: „Minél többet töprengek ezeken az eseteken, annál nehezebbnek tűnik mindegyiket a megfelelő skatulyába dugni. Néha arra jutok: nem állt fenn kötelesség (*there was no duty*). Más esetekben azt mondom: a kár túl távoli volt (*the damage was too remote*). Olyannyira így van ez, hogy elérkezettnek látom az időt, hogy megszabaduljunk ezektől a tesztektől, amelyek ilyen nehézkesnek bizonyultak. Helyesebbnek tűnik számomra, ha az adott viszonyt vizsgáljuk meg, és jogpolitikai szempontok alapján döntünk el, hogy a vagyoni kár megtérítendő legyen-e vagy sem.”¹¹⁷

A módszertani megjegyzéseket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a hangsúly a legkevésbé sem azon van, hogy megtaláljuk az egyedül helyes felelősségkorlátozási módszert: az egyes formulák absztrakciójuk folytán úgysem képesek egyértelmű megoldással szolgálni a deliktuális jog nehéz eseteiben. Ehelyett sokkal inkább azt a

¹¹¹ Ez a felfogás abból indul ki, hogy a jog bizonyos funkciókat általában hasonló végeredménnyel, mégis eltérő fogalmi-jogtechnikai megoldásokkal lát el; a jogösszehasonlításnak pedig a funkciót kell szem előtt tartania, és nem szabad, hogy a „felszín”, vagyis a dogmatika megtévessze. Lásd KONRAD ZWIEGERT – HEIN KÖTZ: *Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts*. Tübingen: Mohr, 1996³, 33–39.; valamint RUDOLF B. SCHLESINGER: A jogrendszerek közös magja mint a jogösszehasonlító tanulmányok egyre jelentősebbé váló tárgya. In Fekete BALÁZS (szerk.): *A jogösszehasonlítás elmélete*. Budapest: Szent István Társulat, 2006, 122–127.

¹¹² ERNST VON CAEMMERER: Das deutsche Schuldrecht und die Rechtsvergleichung. *NJW*, 1956, 570., ZWIEGERT – KÖTZ (1998) i. m. 625.

¹¹³ Pl. FRIEDRICH HARRER: § 1295. In MICHAEL SCHWIMANN (Hrsg.): *Praxiskommentar zum ABGB*. Wien: Orac, 1997², 54–60.; HEINRICH i. m. 273–279.; HARTMUT OETKER: § 249. In WOLFGANG KRÜGER (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2*. München: Beck, 2001⁴, 445–505.

¹¹⁴ CEES VAN DAM: *European Tort Law*. New York: Oxford University Press, 2006, 298.

¹¹⁵ ZWIEGERT – KÖTZ (1998) i. m. 624.

¹¹⁶ Ezt helyesen hangsúlyozza a magyar irodalomban MARTON 1993 i. m. 122–126.

¹¹⁷ *Spartan Steel & Alloys Ltd. v. Martin & Co.*, [1973] QB 27, idézi ZWIEGERT – KÖTZ (1998) i. m. 626.

feladatot érdemes kitűznünk a jogtudomány számra, hogy először tisztázza, milyen jogpolitikai indokok alapján kívánja a felelősség határait megvonni, majd pedig eset-körönként találja meg az egymásnak ellentmondó kártérítési jogi alapelvek eredőjét. Ez a megközelítés egyfajta középutat jelent egyrészt az absztrakt megfogalmazások semmitmondása, másrészt a bírónak teljesen szabad kezét engedő, ezért a jogbiztonság igényét figyelmen kívül hagyó felfogás között.

V. A felelősségkorlátozás jogpolitikai szempontjai

Mint az előző pontban megállapítottuk, a különböző felelősségkorlátozó elméletek absztrakt formulái kevésbé visznek közelebb a felelősség helyes határainak megvonásához. Ehhez sokkal inkább arra a kérdésre kell először választ adnunk, hogy egyáltalán miért, és milyen szempontok alapján kell a deliktuális felelősséget korlátozni. A magyar szakirodalom egyik legnagyobb hiányosságának éppen azt tekinthető, hogy ezt a kérdést a piacgazdaság keretei között fel sem tette. A szocialista polgári jog – döntően Eörsi nézetein alapuló – felelősségi elméletében még nagyon tiszta és nyilvánvaló volt a jogpolitika: a kártérítés célja a károkozó nevelése, valamint a jövőbeli károkozások megakadályozása (vagyis a prevenció). Ebből okszerűen következik, hogy a felelősség határa is ott van, ahol a kártérítéstől, mint szankciótól preventív hatás várható.¹¹⁸ A piacgazdaság viszonyai között a „depolitizált” polgári jog már nem elégedhet meg ezzel az erősen ideológiai töltetű megközelítéssel. Hiszen – ahogy az újabb jogirodalomban Menyhárd helyesen megállapítja – a kártérítés funkciója „[...] több különböző szerep eredőjeként határozható meg, amelyek közé tartozik például a büntetés, az elrettentés, a megelőzés és a kompenzáció biztosítása.”¹¹⁹

Az alábbiakban ezért azokat a főbb szempontokat vizsgálom, amelyek a deliktuális felelősség korlátozása során szóba jöhetnek. Mivel egy bonyolult jogterület jogpolitikájának alapjairól van szó, ezért a vizsgált elvekből aligha lehetséges átfogó, koherens rendszert építeni, sőt, még a teljességre törekvés igénye sem vezérelhet bennünket.

1. A saját magatartásért való felelősség elve

Mivel a kártérítés alapja – az esetek túlnyomó többségében – valamely jogellenes magatartás, amelyért annak tanúsítója felelősséggel tartozik, ezért kiindulópontként elfogadhatjuk, hogy mindenki a saját felelősségére és kockázatára cselekszik, annak következményeiért pedig felel. A legkevésbé sem magától értetődő, hogy miért viselje bárki is valaki más tettének következményeit. Ebből a gondolatból folyik „az okozati lánc megszakadásának” tana,¹²⁰ valamint a kártérítésnek a közvetlen kárra korlátozásának elve: ha az okfolyamatba harmadik személy szabad elhatározásából bekapcsolódik – pl. az eredeti baleset folytán kórházba került károsulttól a kórházban ellopja az értéktárgyait – akkor az ezzel okozott károkért már egyedül ő tehető felelőssé.¹²¹

¹¹⁸ EÖRSI (1961) i. m. 150–151.

¹¹⁹ MENYHÁRD ATTILA: A kártérítési jog egyes kérdései. *PJK* 2004/1–2, 48.

¹²⁰ Lásd fent, a II. 10. pont alatt.

¹²¹ HONORÉ i. m. 49.

Ez az elmélet ebben a merev formájában aligha állja meg a helyét (a magyar jogirodalom és joggyakorlat is egyöntetűen elutasítja), ám jól mutatja annak szükségességét, hogy a mások által (is) okozott károkért való felelősség eseteinek kellő jogpolitikai indokot kell találnunk, hiszen az nem magától értetődő.

A saját magatartásért való felelősségnek ellentmondani látszik az is, ha az eredeti károkozót felelőssé tesszük olyan károkért is, amelyeket olyan, egészen váratlan külső természeti esemény (pl. árvíz, földrengés) okoz, amelyet az eredeti károkozó nem tud elhárítani. Ismét, ez nem azt jelenti, hogy a károkozó felelősségének itt mindenképpen meg kell állnia, hanem csupán azt, hogy a kártérítésre valamiféle jogpolitikai igazolást kell találnunk. Hasonló megítélés alá esik a károsult saját elhatározása is, „*amivel – Eörsi szavait idézve – mintegy magára veszi a következmények súlyát.*”¹²²

Végül a magyar jogirodalomban kevésbé hangsúlyozott szankció-elvből (*Sanktionsgedanke*) következik az a kártérítési jogi alapelv is, miszerint szándékos károkozás esetén a bíró tovább mehet az okozatok láncolatán, mint pusztán gondatlan okozáskor. Ezt az elvet Európa legtöbb jogrendszere alkalmazza,¹²³ a magyar jogirodalomban elfogadja Marton¹²⁴ és Eörsi¹²⁵ is, mégis – legalábbis úgy tűnik –, az utóbbi időben méltatlanul ment feledésbe.¹²⁶ Sajnálatos módon nem utal rá az új Ptk. Tervezete sem, amely azonos mértékű deliktuális felelősséget irányoz elő a vétkesség fokától függetlenül, pedig korántsem egyértelmű, hogy szándékos bűncselekménnyel okozott károk esetén a károkozó felelőssége miért álljon meg az általa előre látható mértéknél?

2. A forgalom biztonsága

A felelősség-korlátozás egyik legkézenfekvőbb indoka, hogy a gazdasági forgalomban, sőt a mindennapi életben is szükség van arra, hogy a jogalanyok kalkulálhassanak cselekményeik lehetséges következményeivel, és ennek megfelelően intézhessék ügyeiket.¹²⁷ Nem tűnik ésszerűnek, ha a károkozókat mindenféle váratlan, atipikus, előreláthatatlan károkért felelőssé tesszük, különösen, ha ezekért mások is felelnek. Ezen a megfontoláson alapul az *előreláthatósági elv*, amely valószínűleg a legáltalánosabban alkalmazott felelősség-korlátozási módszer. Végül a forgalom biztonságával (is) összefügg az a szempont, hogy a kártérítés a károkozót nem teheti teljesen tönkre, ezért a bíróság a kártérítés összegét méltányosságából mérsékelheti (pl. Ptk. 339. § (2) bek.).

3. Az ésszerű kockázatosztás elve

Legkésőbb az *Interessenjurisprudez* megjelenése óta tudjuk, hogy a jog mindig bizonyos érdekkonfliktusokat rendez.¹²⁸ A kártérítési jogban a károkozói és a károsultai po-

¹²² EÖRSI (1961) i. m. 469.

¹²³ VON BAR i. m. 481–483.

¹²⁴ MARTON (é. n.) i. m. 300., valamint 317–318.

¹²⁵ EÖRSI GYULA: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Budapest: KJK, 1966, 134.

¹²⁶ Kivételként lásd PETRIK (2002) i. m. 68.

¹²⁷ HONORÉ i. m. 58.

¹²⁸ LÁBADY TAMÁS: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest – Pécs: Dialóg Campus, 2002, 236–238.

ziccióban lévő személyek közötti nyilvánvaló érdekösszeütközést kell a jognak feloldania. E tekintetben nemcsak az okozott károkért való, *elvileg* teljes kártérítés elve irányadó, hanem – bizonyos korlátok között – a *casum sentit dominus* elve is. Bárdos szavaival élve: „[...] az élet veszélyes dolog, és valamilyen szintig e veszélyt mindenkinek vállalnia kell.”¹²⁹

Jól alkalmazható ez az elv a német jog által kidolgozott „általános életkockázat” (*allgemeines Lebensrisiko*) elméletében. Eszerint vannak bizonyos események, amelyek kockázatát mindenki maga viseli.¹³⁰

Az ésszerű kockázatelosztással összefüggésben értelmezhető azon elv is, miszerint a kártérítés mértékét differenciálni lehet a megsértett jogtárgy minősége, pontosabban védelmi szintje alapján. Ez a megközelítés, amely a magyar jogász számára némileg idegennek hat, valójában egy igen kézenfekvő elven alapul. A jog ugyanis nem részesít minden jogot (illetve jogtárgyat) azonos védelemben. A legfontosabbnak az *emberi élet és egészség* minősül, ezt követik a *dolgok*, és a sort a pusztán *vagyoni érdekek* zárják. A felelősség ezen értékrangsornak megfelelően a halállal vagy személyi sérüléssel kapcsolatban felmerült károk esetében korlátozandó a legkevésbé, míg a többi jogtárgy esetében az okozati láncon hamarabb meg lehet állni.¹³¹

Összefüggésbe hozható a kockázatelosztási megfontolással az a két, korábban már említett szempont is, miszerint a szándékos károkozóra távolabbi – akár előre nem is látható – kárkövetkezmények is ráterhelhetők, míg annak kockázatát, hogy a tetemes összegű kártérítés az esetleg csak enyhén gondatlan károkozót (és ezzel családját) teljesen tönkretegyje, a jog nem kívánja senkire sem telepíteni.¹³²

Végül kockázatelosztási színezetű az adekvát kauzalitás elméletének azon alapgondolata is, miszerint a károkozó azokért a károkért felel, amelyek bekövetkeztének a valószínűségét, kockázatát jelentős mértékben növelte.¹³³

4. Erkölcsi szempontok

Bár a jogirodalomban gyakran esik szó a polgári jogi felelősség erkölcsi kiüresedéséről, mégis, a felelősség határainak megvonásánál morális megfontolások is számottevő szerepet játszhatnak: ezt figyelhetjük meg a mentési károk körében,¹³⁴ a balesetet követő – akár károsulti, akár a hozzátartozója részéről elkövetett – öngyilkosság túl távoli következménynek minősítésekor, valamint mindazon esetekben, amikor a szándékos károkozás során távolabbi kárkövetkezményeket is a kártérítés körébe vonunk.¹³⁵ De végső soron erkölcsi szempontokon alapul a kártérítés mértékének a megsértett jogtárgy minőségén alapuló, már említett differenciálása. Igaz ugyanis, hogy

¹²⁹ BÁRDOS (2002) i. m. 3.

¹³⁰ Lásd fenn a II. 6. pont alatt.

¹³¹ Pl. Principles of European Tort Law, Art. 2:102 (1)–(4) bekezdései, valamint VON BAR i. m. 488–489.

¹³² HONORÉ i. m. 66.

¹³³ HONORÉ i. m. 50.

¹³⁴ Lásd alább, VI. 4. pont alatt.

¹³⁵ VON BAR i. m. 501–503.

„[...] a különböző magánjogi normák mélyén erkölcsi megfontolások, az igazságszágról vagy a társadalmi felelősségről alkotott elképzelések húzódnak meg.”¹³⁶

5. A deliktuális jog gazdasági elemzése

Legutolsó jogpolitikai szempontként megemlíthetők azok a tudományos eredmények, amelyeket a jog gazdasági elemzése ért el.¹³⁷ A deliktuális felelősség helyes határainak megvonásakor is érdemes ugyanis figyelemmel lenni mindazokra a megfontolásokra, amelyeket az „*economic analysis of law*” irányzata hangsúlyoz.¹³⁸ Külön tanulmányt igényelne a gazdasági szempontok mélyreható elemzése a vizsgált témában. Annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy a felelősségkorlátozás jogpolitikájának meghatározásakor nem tekinthetünk el olyan szempontok figyelembevételétől, mint például a felesleges (elkerülhető) pereskedés (és ezáltal az ún. *tercier* költségek) minimalizálásának az igénye, a károsult biztosításának előmozdítása, illetve a meglévő biztosítás figyelembevétele a kártérítés mértékének meghatározásakor.

A fenti vázlatos, inkább problémafelvető, mintsem zárt rendszert alkotó jogpolitikai látkép egyértelmű üzenete: a deliktuális felelősség határainak megvonása összetett kérdés, amelyet aligha lehet egy olyan egyszerű, ám mégoly rugalmas fogalom segítségével megoldani, mint amilyen az adekvát kauzalitás vagy az előreláthatóság.¹³⁹ Martonnal értek egyet, aki szerint az előreláthatóság „[...] külső volta miatt nem simulhat mindig az anyagi igazság követelményéhez. A felelősség hozzáalkalmazására az eset adottságaihoz igenis van szükség, de a hozzáalkalmazásnak az összes felelősségi szempontok bevonásával kell történnie az eset összes körülményeit felölelő méltányos bírói mérlegeléssel.”¹⁴⁰ Az alábbiakban ugyanis látni fogjuk, hogy a felmerülő esetköröknek csupán egy része kezelhető megnyugtatóan az előreláthatóság mércéjével.

VI. Differenciálás esetkörök szerint

A felelősség-korlátozásnak a fent vizsgált jogpolitikai szempontjai – mint láthattuk – *in abstracto* nem foglalhatók össze egyetlen formulában. Ha azonban a bírónak támpontot akarunk nyújtani, és nem csupán szabad mérlegelési jogát hangsúlyozzuk – mint

¹³⁶ KIRÁLY MIKLÓS: *Egység és sokféleség. Az Európai Unió jogának hatása a kultúrára*. Budapest: Új Ember Kiadó, 2007, 195.

¹³⁷ A magyar jogirodalomból lásd VÉKÁS LAJOS: *Az új Pogári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest: HVG Orac, 2001, 173–187., aki helyesen hangsúlyozza, hogy a „[...] jog gazdasági elemzése bevallottan egyoldalú értékelést ad a jogi megoldásokról. [...] Ez a tudatos leszűkítettség nyilvánvalóan csak kiinduló modellként fogadható a jogász számára.” (176.).

¹³⁸ Lásd pl. ROGER VAN DEN BERGH – LOUIS VISSCHER: *The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonisation? German Working Papers in Law and Economics*, 2005/8., 14–18., akik szerint az előreláthatatlan károkért való felelősség értelmetlennek látszik a jog gazdasági elemzésének szemüvegén keresztül is, a megsértett jog minősége szerinti differenciálás azonban ezen az alapon nem indokolható.

¹³⁹ Hasonló eredményre jut HONORÉ i. m. 66. „It would be unsound to adopt any theory of causation if by it a court was committed to the view that there is only one ground on which a tortfeasor’s reponsibility can properly be limited.”

¹⁴⁰ MARTON 1993 i. m. 164–165.

teszi azt a magyar szakirodalom legnagyobb része –, akkor a leghelyesebb, ha von Caemmerer elképzelésének megfelelően felállítjuk azokat a kritikus esetköröket, amelyekben a felelősség mellett és ellen szóló jogpolitikai érvek eredője – legalább hozzávetőlegesen – megtalálható. Ebben a részben röviden és vázlatosan elemzek öt olyan fontos esetkört, ahol a túl távoli károk korlátozása szerepet játszik. A téma sokkal részletesebb és alaposabb kidolgozást igényelne: európai léptékben ez már megtörtént von Bar kétkötetes művében,¹⁴¹ a magyar jogirodalom – elsősorban Eörsi kártérítési kézikönyve¹⁴² – azonban még csak egy-egy esetkört tárgyalt elfogadható alapossággal.

1. Harmadik személy bekapcsolódása

Nagyon sok vita tárgya az a kérdés, hogy az eredeti károkozó meddig feleljen azokért a károkért, amelyeket harmadik személyek később a károsultnak okoznak.¹⁴³ Ez a „*novus actus interveniens*” esete, és iskolapéldája a balesetet követő orvosi műhiba által okozott kár. Bár számos jogrendszer ismeri azt a regulát, miszerint harmadik személyek súlyosan felróható (különösen szándékos) károkozásai megszakítják az eredeti okozati láncot, mégis, ez az elv sehol sem érvényesül kivételek nélkül. A jogösszehasonlítás tanúsága szerint a döntő szempont ebben az esetkörben a felróhatóság foka: az eredeti károkozó szándékos magatartása esetén aligha hivatkozhat az okozati lánc megszakadására,¹⁴⁴ másrészt gondatlan eredeti okozáshoz kapcsolódó szándékos későbbi károkozásért általában csak az utóbbi felel.¹⁴⁵ Felmerül továbbá az előreláthatóság érvényesítése is: a magyar jogban – Eörsi felfogását elfogadva – akkor áll még meg az eredeti károkozó felelőssége, ha a későbbi károkozás az eredetivel szerves kapcsolatban áll, és az utóbbi elvileg előrelátható.¹⁴⁶

2. A károsult különleges diszpozíciója

Kérdés, hogy felel-e a károkozó azokért a károkért, amelyek a károsult különleges testi vagy lelki adottságai folytán keletkeztek. Európa-szerte érvényesül az a nézet, miszerint a károkozónak úgy kell elfogadnia a károsultat, ahogy az van.¹⁴⁷ Ez annak

¹⁴¹ VON BAR i. m., különösen 472–503.

¹⁴² EÖRSI (1966) i. m. 135–148., valamint 166–168.

¹⁴³ A jogegységesítés során is felmerült, hogy főszabálynak tekinthető-e az okozati lánc (vagy a beszámítás) megszakadása, ld. JAAP SPIER: Causation. In EUROPEAN GROUP ON TORT LAW: *Principles of European Tort Law*. Wien-New York: Springer, 2005, 61.

¹⁴⁴ A német Legfelsőbb Bíróság szerint „vorsätzlich herbeigeführte Tatfolgen sind immer adäquat” (BGHZ 79, 259, 262), az angol bírói gyakorlat szerint pedig „the intention to injure the plaintiff disposes of any question of remoteness” (*Quinn v. Leatham* [1901] A. C. 495, 537). Az elv Európa legtöbb jogrendszerében érvényesül, lásd VON BAR i. m. 481–483.

¹⁴⁵ VON BAR i. m. 485–488.

¹⁴⁶ WELLMANN GYÖRGY: Többek közös károkozása. In PETRIK (szerk.) (1991) i. m. 58.; EÖRSI (1981) i. m. 1566.; vö. PETRIK (2002) i. m. 94.

¹⁴⁷ Az angol Lordok Háza szerint „It has always been the law of this country that a tortfeasor takes his victim as he finds him.” Az elv az „egg shell skull rule” néven híresült el, tekintettel arra, hogy igen gyakran a károsult rendellenesen vékony koponyacsontja okoz rendkívüli károkat.

ellenére igaz, hogy ezek a károk általában nem láthatók előre – védett jogtárgyak (az élet és az egészség) azonban annyira fontosak, hogy fokozott védelmet élveznek.¹⁴⁸ A magyar jogban az elv érvényesülése nem teljesen egyöntetű,¹⁴⁹ az új Ptk. tervezete pedig az előreláthatóság elvének kizárólagos alkalmazásával sajnos egyértelműen kizárná ezeknek a károknak a megtérítését.¹⁵⁰

3. Sokk-károk

Ebbe az esetkörbe azok az orvosilag is igazolható károk tartoznak, amelyeket a károsult valamely, mást érintő sokkoló esemény átélése folytán szenved el. Különösen ilyen lehet közeli hozzátartozó halálának, esetleg súlyos szenvedéseinek végignézése. Az osztrák joggyakorlat például megköveteli, hogy közeli hozzátartozóról legyen szó,¹⁵¹ valamint hogy a károsult reakciója ne különös adottságaira legyen visszavezethető. Az első esetkörtől eltérően tehát a károkozónak nem kell a közvetlen károsult minden hozzátartozóját úgy elfogadnia, ahogy azok vannak.¹⁵² Eörsi szerint azonban – helyeselhetően – a baleset pusztá szemtanújának rosszulléte folytán bekövetkezett károk is megtérítendőek.¹⁵³

4. Üldözési és mentési károk

A bűncselekményt vagy szabálysértést elkövetőt akár a hatóságok, akár a sértett, akár szemtanúk veszik üldözőbe, az üldözés során harmadik személyek gyakran károsulnak. Ebben az esetben a bűncselekmény elkövetése olyan jogsértésnek tekinthető, amely igazolhatja azt a szabályt, hogy az üldözést az üldöző nem saját kockázatára végzi, és a harmadik személyeknek okozott károkért sem ő felel.¹⁵⁴ A mentési károk esetében ezzel szemben a közvetlen károsultnak segítséget nyújtó személyt ér kár. A mentést végző bár saját elhatározásából cselekedett, mégis a károkozó kockázatára; ezt a mentés társadalmilag hasznos és erkölcsileg elismert volta indokolja.¹⁵⁵ A károkozó felelőssége itt is tovább megy tehát az előreláthatóságnál.

¹⁴⁸ VON BAR i. m. 489–492.

¹⁴⁹ Vö. EÖRSI (1966) i. m. 136–139. Az MK 30. sz. állásfoglalás például kimondja, hogy „[...] a munkálató nem hivatkozhat arra, hogy a teljesen egészséges, ép testű munkavállalónál a hasonló sérelem kisebb mérvű károsodásra vezetett volna.” Mint láthattuk (lásd a III.2.2. pont alatt), a magyar bírói gyakorlat szándékos károkozás esetén elutasítja a károkozónak a károsult rendellenesen vékony koponyacsontjára való hivatkozását, a Legfelsőbb Bíróság azonban elfogadta gondatlan okozás esetében.

¹⁵⁰ Némileg erőltetett jogértelmezéssel mégis azt lehetne mondani, hogy az emberek eltérő fizikai-lelki adottságai köztudottak, ezért az ebből eredő károk mindig ésszerűen előreláthatók. A kérdés csak az, hogy akkor dologkárok esetében ugyanezt az elvet milyen alapon zárjuk ki?

¹⁵¹ OGH in EvBl 1940/99.

¹⁵² HARRER i. m. 55.

¹⁵³ EÖRSI (1966) i. m. 137.

¹⁵⁴ OGH in JBl 1987, 786.

¹⁵⁵ VON BAR i. m. 501.

5. A károsult szabad akaratelhatározása

A károsult súlyosan felróható közrehatása elvághatja a kauzalitást:¹⁵⁶ ilyenkor más – esetleg szintén felróható, jogellenes – okok relevanciája megszűnik. Azt láthatjuk, hogy a legtöbb európai jogrendszerben a *ki nem kényszerített* károsulti döntés ill. harmadik személy döntésének következményeit a döntést meghozó tartozik viselni: ezeket a cselekedeteket ugyanis már nem lehet a károkozónak beszámítani.¹⁵⁷ Eörsi szerint a károsulti közrehatás olyan önálló, új ok, amely kizárja az azt megelőző, közvetett ok relevanciáját, mivel a jogalanyok általában saját kockázatukra cselekszenek: elhatározásaik következményeit viselniük kell.¹⁵⁸

VII. A deliktuális felelősség korlátozása *de lege ferenda*

1. Felelősségkorlátozás és jogegységesítés

A deliktuális felelősség határainak meghatározásakor – mint ahogyan azt az új Ptk. több helyen is teszi – indokolt figyelemmel lenni azokra az európai jogegységesítési törekvésekre, amelyek széleskörű jogösszehasonlító kutatásokon alapulnak, és amelyek normaszzerűen foglalják össze az európai deliktuális jogok főbb alapelveit.

1.1. A készülő „Európai Polgári Törvénykönyv” deliktuális jogi könyve

A *Christian von Bar* vezette *Study Group on a European Civil Code*¹⁵⁹ kidolgozta a maga deliktuális jogi tervezetét, amely a „jogilag releváns kár” fogalmával operál. Valamely kár általában akkor minősül jogilag relevánssnak, ha ésszerű és méltányos lenne a kártérítés („*only if it would be fair and reasonable for there to be a right to reparation*”). Ennek meghatározásakor figyelembe kell venni a beszámítás alapját, a kár fajtáját és távolságát (*nature and proximity*), a károsult ésszerű elvárásait (*reasonable expectations*), valamint közrendi megfontolásokat (*considerations of public policy*). (2:101. cikk)¹⁶⁰

¹⁵⁶ LÁBADY (2001) i. m. 49.

¹⁵⁷ KOZIOL i. m. 281–282.; VON BAR i. m. 483–484.

¹⁵⁸ VÉKÁS LAJOS: Bevezető rendelkezések. In GELLÉRT (szerk) i. m. 56.; EÖRSI (1961) i. m. 452; LÁBADY (2002) i. m. 304. A bírói gyakorlatban azonban nem nyert általános elismerést az elv, vö. BH 1995. 574, PK 36.

¹⁵⁹ Az ún. „Osnabrück Working Team”-ről és annak deliktuális jogi tervezetéről lásd SZILÁGYI FERENC: Európai deliktuális jogi koncepció. *Európai Jog* 2005/1, 17–28., valamint a www.sgecc.net honlapot.

¹⁶⁰ Draft Articles of Tort Law (2006 – final), lásd http://www.sgecc.net/pages/en/texts/index.draft_articles.htm.

1.2. Az Európai Deliktuális Jog Alapelvei

A Jaap Spier vezette *European Group on Tort Law*¹⁶¹ munkacsoport által megalkotott *Európai Deliktuális Jogi Alapelvek*¹⁶² szintén tartalmaznak rendelkezést a felelősség korlátozására. A tervezet rögzíti a *conditio sine qua non* elvét (3:101. cikk), a felelősség terjedelmére pedig a következő szabályt alkotja:

„3:201. cikk – A felelősség terjedelme

Amennyiben egy tevékenység jelen fejezet első szekciója értelmében a kár okának minősül, az a kérdés, hogy beszámítható-e, és ha igen, milyen mértékben egy adott személynek, olyan tényezőktől függ, mint

- a) a tevékenység végzésekor egy ésszerűen gondolkodó személy számára előrelátható volt-e, figyelemmel különösen a károkozó tevékenység és annak következményei időbeli és térbeli távolságára, illetőleg a kárnak az adott tevékenység normális következményeihez viszonyított nagyságára;
- b) a védett jogtárgy természete és értéke;
- c) a felelősség alapja;
- d) az élet rendes kockázatának terjedelme;
- e) a megsértett szabály védelmi köre.”¹⁶³

Látható, hogy mindkét európai jogegységesítési dokumentum nyílt jogpolitikai kérdésként kezeli a felelősség korlátozását, és egyben meg is adja a bíró alapvetően szabad mérlegelésének a szempontjait. Mindkét tervezetről elmondható, hogy azon a „rugalmas rendszer” koncepción (*bewegliches System*) alapul, amelynek megalkotása *Walter Wilburg* osztrák jogtudós nevéhez fűződik.¹⁶⁴ E felfogás lényege, hogy ahelyett, hogy a kártérítésnek mereven alkalmazott, konjunktív előfeltételeket szabna, inkább azokat a jogpolitikai szempontokat adja meg, amelyeket a bírónak egymással szemben mérlegelni kell, amikor a kártérítésről dönt.¹⁶⁵ Egy hasonló megoldás, véleményem szerint, az új Ptk.-nak is előnyére válna.

2. Indokolt javaslat az új Ptk. Tervezetéhez

Tekintettel arra, hogy – mint láthattuk – a deliktuális felelősség mérséklése olyan összetett jogpolitikai kérdés, amely nem egyszerűsíthető le az okozott kár előreláthatóságára, ezért a magam részéről egy olyan normaszöveget javaslok, amely nyitott egyéb felelősségkorlátozó szempontokra is.

¹⁶¹ Az ún. „Tilburg Group”-ról lásd mindenekelőtt JAAP SPIER: General introduction. In EUROPEAN GROUP ON TORT LAW: *Principles of European Tort Law*. Wien-New York: Springer, 2005, 12–18., valamint a www.egt.l.org honlapot, továbbá BERNHARD A. KOCH: The „European Group on Tort Law” and Its „Principles of European Tort Law”. *The American Journal of Comparative Law*, 2005, 189–205.

¹⁶² Principles of European Tort Law.

¹⁶³ Saját fordítás.

¹⁶⁴ Lásd mindenekelőtt WALTER WILBURG: *Die Elemente des Schadensrechts*. Marburg: Elwert, 1941.

¹⁶⁵ Vö. WILLIBALD POSCH: Die Bedeutung des Beweglichen Systems für die Rechtsvergleichung und das Einheitsprivatrecht. In FRANZ BYDLINSKI et al. (Hrsg.): *Das Bewegliche System im geltenden und künftigen Recht*. Wien – New York: Springer-Verlag, 1986, 253–269.

§ [Rendkívüli károk]

(1) A károkozó nem köteles megtéríteni a károsult rendkívüli kárait.

(2) Annak eldöntésekor, hogy az adott kár rendkívüli-e, a bíróság az eset összes körülménye alapján különösen a következő szempontok figyelembevételével határoz:

- a) a kár ésszerű előreláthatósága,
- b) a károkozó felróhatóságának foka,
- c) harmadik személy későbbi, súlyosan felróható közrehatása,
- d) váratlan és elháríthatatlan természeti esemény közrehatása,
- e) a kár típusa (személyi, dologi, illetve vagyoni kár),
- f) a kárkövetkezmény térbeli és időbeli távolsága, tipikussága, valószínűsége,
- g) a károsult általános életkockázatának köre.

Egy olyan megoldást is elképzelhetőnek tartok, miszerint a (2) bekezdés a miniszteri indokolásba kerülne. Ez absztraktabbá és elegánsabbá tenné a szöveget, a jogirodalmi vitáknak valamivel több teret engedne, ám a jogbiztonságot kevésbé segítené talán elő.

Javaslatom a „rendkívüli kár” kategóriáját használja, amely egyrészt felmerült már a második világháború előtti Ptk. tervezetekben (így az Mtj.-ben is), másrészt – Honoré tanácsának megfelelően¹⁶⁶ – egy olyan semleges fogalmat alkot, amely a bíróságnak széles mozgásteret biztosít, miközben laikusok számára is érthetőbb tartalmú, mint pl. az adekvát kauzalitás vagy éppen a jogilag releváns okozati összefüggés némileg mesterkéltné fogalmait.

Mivel azonban egyetértek az új Ptk. koncepciójának azon célkitűzésével, amelyet Vékás úgy fogalmazott meg, hogy a felelősség-korlátozást szilárdabb és kiszámíthatóbb alapra kell helyezni,¹⁶⁷ ezért úgy gondolom, a normaszövegnek magának kell felsorolnia azokat a szempontokat, amelyeket a bíró a mérlegelése során figyelembe vehet. Bár a jogpolitikai szempontok köre nem zárt, mégsem túl valószínű, hogy a felsorolt hét tényező alapján a helyes döntést ne lehetne meghozni és jól (a laikusok számára is érthetően) megindokolni. A félreértések elkerülése végett jegyzem meg, hogy a javaslat terjedelme, valamint a felelősség-korlátozási szempontok sokasága egyáltalán nem azt jelenti, hogy a javaslat a felelősséget a jelenlegihez képes enyhíteni kívánja. Az okozott kár rendkívülivé minősítése a bíró számára is csak rendkívüli esetben lehet indokolt.

Nincsenek illúzióim abban a tekintetben, hogy önmagában az általam javasolt normaszöveg képes lenne jogbiztonságot teremteni. Ehhez elsősorban a jogirodalom segítségére van szükség, amelynek az lenne a feladata, hogy a kritikus esetkörökben meghatározza, mely szempontok alapján és hol helyes megvonni a felelősség határait. E feladat elvégzésekor nagy segítségére lehetnek a jogösszehasonlításnak azon eredményei, amelyekre jelen tanulmány is nagyban épített. Annnyit

¹⁶⁶ HONORÉ i. m. 66. „[...] If for forensic purposes it is essential to adopt a concise formula there is much to be said for adopting something as elastic as possible. From this point of view, for example, the rather colourless notion of adequacy may be preferable to that of foreseeability or risk.”

¹⁶⁷ VÉKÁS (2002) i. m. 515.

viszont mindenképpen várnék a javaslatától, hogy – elfogadása esetén – a bíróságot arra ösztönözze, hogy nyílt jogpolitikai és érdekmérlegelési kérdésként kezelje a deliktuális felelősség határainak a megvonását, amit eddig szinte félve, az okozati összefüggés leple alá „rejtve” tett meg. Ennyiben a Ptk. Koncepció által is több helyen hangsúlyozott őszinteség – vagyis a normaszöveg és a tényleges bírói gyakorlat közötti összhang – felé tenne egy fontos lépést.